

Hálózatkutatási módszerek - szemesztervégi beadandó

Zenei ízlés, mint a habitus megnyilvánulása

Békési Lilla – Egle Botond

A kutatás koncepciója, kérdései és hipotézisei

A zenehallgatás az egyik leggyakoribb, kifejezetten hétköznapi és megszokott megnyilvánulása az egyén kulturális fogyasztásának. Éppen ezért azt feltételezzük, hogy a mindennapi élet egyik fő online platformján ez olyan digitális lenyomatot hagy keresések és érdeklődések formájában, melyen keresztül megfelelően kutatható az egyén zenei ízlésében megjelenő habitus, ami által vizsgálhatóvá válik akár a társadalmi státuszhelyzet és a kulturális habitus összefüggése is. Ennek első, ellenőrző lépéseként a kutatás résztvevőinek önbevallásos zenei érdeklődését vetettük össze a Facebook érdeklődésekből kirajzolódó, mérhető zenei orientációjukkal. E téren fő kérdésünk tehát arra irányult, hogy mennyire egyezik meg a Facebook algoritmusa által megállapított zenei érdeklődés az önbevallásos zenehallgatási szokásokkal. Az önbevallásos érdeklődés és a mért érdeklődés egymáshoz való viszonya, e két változó együttjárásának mértéke fontos kontroll tényezője az elemzés további részének.

Ezt követően kutatásunkat a leginkább megismerni kívánt kérdések felé irányítottuk. A habitus vizsgálatához mindenekelőtt fontos röviden bemutatnunk mit is értünk habitus alatt és az miképpen kapcsolódik a zenei ízléshez. A fogalom a mai szociológiában Pierre Bourdieu francia strukturalista szociológushoz köthető, az ő életművének egy tekintélyes szelete azokra a széles körben és empirikus kutatásban is jól alkalmazható fogalmakra épül, melyek együtt az emberről, gondolkodásáról, társadalmi helyzetéről olyan leírást adnak, ami addig nem volt ezen a szinten lehetséges. E fogalmak a tőke, a habitus és a mező, melyek nem elszeparált gondolati egységek, hanem logikailag összefüggő gondolati entitások, egymást kiegészítve beszélnek egy adott ágens – személy vagy intézmény – azon definitív tulajdonságairól, amelyek társadalmi helyzetét, objektív viszonyrendszerét döntően befolyásolják. A habitus egy összetett jelenség, amely az egyén életstílusán, vallott értékein, attitűdjein keresztül meghatározza a fogyasztását, moralitását, ízlését és nézeteit. Kötődhet rétegekhez, csoportokhoz vagy a különböző mezőkhöz sajátos habitus, de fontos kiemelni, hogy ez nem jelent egy determinisztikus döntési modellt egyetlen egy adott mezőhöz vagy réteghez tartozó adott személy esetére visszavezetve sem. Sokkal inkább beszélhetünk egy folyamatosan ható döntéshozatali keretről, amelyen belül jól értelmezhetővé válnak az adott habitus szerint gondolkodó egyének döntései.

Bourdieu maga is vizsgálta a zenei ízlés és a habitus viszonyát egyes mezőkkel és főként egyes társadalmi rétegekkel kapcsolatban. A *La Distinction* című művében összességében arra az álláspontra helyezkedik, hogy a társadalmi pozíciókhoz kapcsolódó habitusok határozottan megnyilvánulnak a fogyasztott kulturális termékek milyenségében, műfajában, stílusában. Az egyes társadalmi rétegekhez más-más preferencia kapcsolódik, ahogy a magasabb státuszú rétegek a „magas kultúrát”, addig az alacsonyabb presztízsű osztályok a kevésbé elismert „tömegkulturális termékeket” preferálják. E

preferenciális döntéseket pedig különféle habituális jelenségek, mint a sznobizmus (a magasabb pozíciójú rétegek tömegkultúra felé irányuló szisztematikus lekicsinylése) és társadalmilag konstruált fogyasztási akadályok, mint a magas kultúra szándékoltan magasabb árazása pedig tovább támogatják (Bourdieu, 1984). A kötet már megjelenésekor heves vitákat és számos kritikát, ellentézist hívott életre, amelyek miatt a témában ma sem beszélhetünk egyértelmű és egységes álláspontról, aktualitását pedig tovább erősíti, hogy társadalmanként és az idő előrehaladtával az eredmények továbbra is igen eltérőek lehetnek.

Tanulmányunkban saját hipotéziseinket Bourdieu munkájára és gondolataira alapozzuk, tehát azt a fő kérdést igyekszünk több oldalról vizsgálni, hogy a társadalmi státushoz köthető habitus a mai magyar társadalomban mennyire szabja meg a zenei ízlést. Ehhez elemeztük az anya és az apa (vagy annak a nevelő, személynek, akit annak tart) végzettségének a viszonyát a megkérdezett mért zenei habitusához képest. E téren az volt a feltételezésünk, hogy a szülők társadalmi helyzete, a kulturális tőke örökítésén keresztül hat a gyermek zenei érdeklődésére.

Továbbá kíváncsiak voltunk arra is, hogyan befolyásolja a kulturális (zenei) érdeklődést az, hogy a válaszadók önbevallás alapján milyen társadalmi rétegbe sorolják magukat. Ezzel kapcsolatosan két hipotézist is megfogalmaztunk: úgy véltük a társadalmi helyzet, illetve a kulturális tőke megnyilvánul abban, hogy milyen zenei stílusok iránt érdeklődik az adott egyén. Valamint magunk is ellenőrizni szerettük volna Bourdieu azon állítását, hogy a hogy a magasabb társadalmi pozíciót elfoglalók nagyobb eséllyel érdeklődnek a komolyzene iránt.

Felhasznált adatbázisok és változók

Kutatásunk során a két adatbázisra, az ad_interest valamint az FB_donation_OTKA adatállományára alapoztunk. Az ad_interest eredeti két változója a megkérdezett egyedi azonosítóját (teljesen anonim módon) és a hozzá tartozó összes, a Facebook által feljegyzett érdeklődést tartalmazza a vizsgált időszakban. A legtöbb adatbázis kezelési munkánk ezzel az adatbázissal volt. A Facebook által meghatározott, a vizsgálat szempontjából releváns érdeklődéseket az elemezhetőség érdekében át kellett kódolnunk úgy, hogy az egyes átfogó műfaji kategóriákba kerüljenek a különféle zenei stílusirányzatok. Például a rock olyan átfogó zenei kategória, amelyhez számos kisebb stílusba sorolható érdeklődés tartozik a heavy metal-tól a nu metal-on át a brazilian thrash metalig. A többi zenei kategória is ehhez hasonló módon jött létre a hozzá tartozó stílusirányzatoknak az adatbázis számos más témába vágó érdeklődési elemének manuális kereső funkciókkal való szelekcióját követően. Ezeket a kategóriákat a music változó tartalmazta. A mért zenei érdeklődést végül 10 dummy változóba kódoltuk, melyek egyenként mutatják, hogy egy adott megkérdezettnek van-e mérhető érdeklődés a rock, a rap, a pop vagy éppen a komolyzene bármely stílusa iránt.

A kutatás kérdőíves felvételében megtalálható zenei műfajok közül a mulatós/magyar nóta kategória iránt egyáltalán nem találtunk mérhető érdeklődést az egyes stílusok dimenziójában mozogva, illetve végül az elemzésbe bevonhatatlanul kicsi volt az érdeklődés a népzene iránt. Továbbá

használhatatlan volt a rendkívül diverz és bekategorizálhatatlan stíluskategóriákat tartalmazó „egyéb” változónk, ahová olyan elemek kerültek, mint például a filmzene.

A következő meghatározó adatbáziskezelési lépés a fenti változók létrehozása után azoknak az aggregációja és az FB_donation_OTKA adatállományába fűzése volt, hogy a kérdőíves válaszokat és a mért zenei érdeklődést együtt tudjuk vizsgálni. Ehhez az aggregációt a megkérdezettek egyedi azonosítójára vonatkoztatva, a dummy-változók SUM-ként való bevonásával végeztük. A két adatbázist pedig a mindkettőben azonos egyedi azonosítók mentén fűztük össze.

Fontos lépés volt a korábban már létrehozott zenei műfaj dummy változók ismételt kódolása, mivel első, aggregált formájukban azt mutatták, hogy egy adott zenei kategóriában hány műfaj iránt érdeklődik egy-egy válaszadónk. Az ismételt kódolás után ezek már azt mutatják, hogy az adott egyén érdeklődik-e az egyes zenei műfajok iránt vagy sem. Ehhez műfajonként több popularitás alapú bekerülési határt húztunk meg, hiszen az egyes zenei kategóriák esetében eltérő érdeklődési mértéknél mondhatjuk biztosabban, hogy valós műfaji érdeklődésről beszélhetünk és nem csak például az adott zenei kategória túlsúlya miatt elkerülhetetlen minimális érdeklődést regisztrálta a Facebook algoritmus. E bekerülési határvonalak objektív meghúzására tökéletesen megbízható és minden szempontból támadhatatlan megoldási metódus nincs, jelen kutatásban a kumulatív százalékokat alkalmaztuk, úgy, hogy minden kategóriában 60 és 70 kumulatív százalék közötti érték legyen a bekerülési határ. E módszertan arról az oldalról ugyan támadhatóbb, hogy e gondolatmenet szerint az egyes stílusokat nagyjából egyforma mértékben kedvelik, ám mégis azért alkalmaztuk ezt, mert az adatok megoszlási mutatóira jól illeszkedő és az összehasonlíthatóságot nagyban növelő eredményt produkál.

A legnépszerűbb, legnagyobb érdeklődést kiváltó „mainsteam” zenei irányzatoknál a bekerülés legalább három különböző kategória iránt mérhető érdeklődés volt. A szélesebb közönségű rétegzene, mint a világzene, az elektronikus zene, a jazz/blues vagy a hip hop esetében az került az érdeklődési csoportba, akinél legalább kétszer megjelenő érdeklődést találtunk. Ez alól kivétel a hip hop, melynek egyenlőtlen eloszlása miatt vagy túl sokan estek volna ki, vagy túl kevesen e határ alkalmazásával, így ebben a kategóriában is 1 érdeklődés elég volt épp úgy, mint a szűk kört érintő rétegzene, a komolyzenénél és a rapnél.

A FB_donation_OTKA adatbázisban az apa és az anya iskolai végzettségét mérő változókat 3 kategóriába kódolva használtuk (nincs középfokú végzettsége; középfokú végzettséggel rendelkezik; felsőfokú végzettséggel rendelkezik), az önbevallásos társadalmi helyzetet két kategóriára osztottuk fel (magukat alsóbb társadalmi rétegekhez sorolók; magukat középrétegekhez sorolók). Míg a harmadik magyarázó dimenziót adó önbevallásos zenei ízlést mutató, zenei műfajonként meglévő változókat 3 kategóriába kódoltuk a szerint, hogy a megkérdezett az adott zenei kategória műveit kedveli, azok semlegesek számára vagy pedig nem kedveli azokat.

Eredményeink

Első lényeges eredményünk annak a megállapítása, hogy az önbevallásos zenei érdeklődés és a mért érdeklődés között csupán egy esetben figyelhető meg együttjárás. A kérdés vizsgálatát keresztábra elemzéssel és Pearson-féle korrelációval (1. mellékelt tábla) végeztük. A kérdés vizsgálatához azért alkalmaztunk kétféle módszert is, mivel az egyik vagy a másik nem adott határozott és biztos betekintést a két változó összefüggésébe. A korrelációs mátrix tanúsága szerint csupán a rap kategóriában beszélhetünk együttjárásról annak tekintetében, hogy a megkérdezett bevallása szerint milyen zenét kedvel, milyen zene iránt érdeklődik és hogy a Facebook aktivitása alapján milyen zenék iránt érdeklődik. Külön ki kell emelnünk, hogy ez esetben is nagyon gyenge a korrelációs együttható, a szignifikancia közel van a 0,05-ös értékhez, e miatt pedig azt mondhatjuk, hogy kifejezetten határértéki helyzettel van dolgunk, ahol egy nagyobb mintán lehet, hogy visszaigazolódna, de az is lehetne, hogy megszűnne ez a korreláció is

A bevallott és a mért zenei érdeklődés összefüggéseinek hiányára több magyarázati tényezőt is valószínűsíthetünk. Egyfelől tudjuk, hogy a Facebook számos eltérő felhasználói magatartásnak ad szabad utat, így lehetséges, hogy a mintába kerülteknek egy része vagy akár nagy hányada nem úgy használja a platformot, hogy a zenei érdeklődés érdemben megjelenjen. Ha például csupán kapcsolattartásra használja a közösségi teret, akkor könnyen előfordulhat, hogy míg szinte folyamatosan valamilyen pop zenét hallgat egy teoretikus megkérdezettünk, addig ez a csak chatelésre használt Facebook profilján semmilyen nyomot nem hagy, így ez irányú zenei érdeklődése is kutathatatlan marad jelen tanulmányunkban, bár a megkérdezett önbevallásában megjelenik a pop iránti érdeklődés. Az előbbi példán túl más módon is létrejöhet olyan helyzet, ahol a ténylegesen hallgatott zene és a zenei érdeklődés online megjelenése elkülönülhet.

Azzal is számolnunk kell természetesen, hogy a megkérdezett egyének (bizonyos kategóriák esetében) nem mérik fel racionálisan, hogy milyen a zenei ízlésük. Amennyiben például az önbevallásánál vélt elvárások jelennek meg, amelyeknek az önbevallás során meg akar felelni, abban az esetben szándékoltan vagy akár tudattalanul, de torzítja saját zenei ízlésének bevallását. Ez esetben nehezen kutatható a habitus megjelenése a zenei ízlésben, pedig a torzítás pontosan ebből fakad. A társadalmi elvárásoknak és osztályhelyzetének, mezejének megfelelő kulturális habitust kíván mutatni, így az otthoni zenehallgatást nem, de a saját kulturális reprezentációjában már megjelenik a zenei ízlés habitus jellege.

Végül azzal is tisztában kell lennünk és maradnunk, hogy saját kutatási döntéseink, az egyes csoportokba kerülés mögött álló határvonal megállapítása is torzíthatta az összefüggést. Emiatt pedig lehet, hogy a valóság és a Facebook által megállapított érdeklődés közelebb van egymáshoz, mint jelen eredményeink fényében azt gondoljuk.

A második górcső alá vont kérdéskör a szülők iskolázottsági helyzetének hatása, pontosabban annak vizsgálata, hogy a kulturális tőke örökítésén keresztül hogyan hat a gyermek zenei érdeklődésére

a szülők végzettsége. A magyarázó változó ráadásul arra is alkalmas lehet, hogy valamelyest képet alkothassunk a szülők társadalmi helyzetéről is, mivel az jellemzően együttjárást mutat a végzettségi helyzettel. Mind az apának, mind az anyának a végzettségét mutató változót a keresztábla segítségével vetettük össze a megfigyelt, mért zenei érdeklődéssel.

Az apák esetében csupán két esetben volt szignifikáns az összefüggés, a rock (2. mellékelt tábla) és a hip hop (3. mellékelt tábla) kategóriák esetében. Mindkét tábláról azt olvashattuk le, hogy az említett zenei kategóriák iránt érdeklődők körében jóval alacsonyabb felsőfokú végzettséggel rendelkező apák aránya, viszont magasabb a középfokú végzettséggel vagy még azzal sem rendelkező apák részaránya.

Az anyák esetében viszont semmilyen összefüggés nem fedezhető fel a gyermek mért zenei ízlése és az anya végzettsége, azon keresztül feltételezhető kulturális habitusa között. Összességében tehát a két vizsgálatot összekapcsolva azt mondhatjuk, hogy a szülők végzettsége, az ebből következtethető kulturális habitus milyensége a 16 zenei kategóriából csak kettő esetében bírt kellően magas magyarázó erővel.

Végül elemeztük azt is, hogy az adatok fényében hogyan befolyásolja a kulturális (zenei) érdeklődést az, hogy a válaszadók önbevallás alapján milyen társadalmi rétegbe sorolják magukat. Ez esetben azt vártuk, hogy a társadalmi helyzet, a kulturális tőke megnyilvánul abban, hogy milyen zenei stílusok iránt érdeklődik az adott egyén. Ám az önbevallásos társadalmi helyzetet és megfigyelt zenei érdeklődést összevető keresztáblánkban semmilyen összefüggést megerősíteni tudó eredményt nem találtunk.

Konklúzió

Eredményeink ismeretében az következő megállapításokra jutottunk. A Facebook algoritmus által meghatározott zenei érdeklődési kategóriák nem egyeznek meg az önbevallásos zenehallgatási szokásokkal. Ennek több lehetséges, akár egyszerre ható feltételezett okát is megneveztük az ide vágó részben, de természetesen az sem zárható ki, hogy az algoritmus nem működik kellő hatékonysággal a nagyon kicsi magyar kulturális fogyasztási piac értelmezésében, hiszen ennél sokkal nagyobb piacokra igényeihez, kategóriáihoz és trendjeihez kalibrálják azt.

Azt is kijelenthetjük, hogy szülők társadalmi helyzetéből és iskolai végzettségéből jelen kutatás mintája és eredményei szerint nem következtethetünk a gyermekük zenei ízlésére, a kulturális tőke átörökítésén keresztül a zenei érdeklődésre ható feltételezésünk nem bizonyult helytállónak.

Továbbá harmadik hipotézisünk, miszerint a saját társadalmi helyzet, és az ezáltal feltételezett kulturális tőke hat a zenei érdeklődésre, szintén nem bizonyult helytállónak.

Összességében eredményeink nem igazolják vissza Bourdieu gondolatait a társadalmi rétegződés szerint jól elkülönülő kulturális habitus és az e szerint közel megszabott zenei ízlés empirikusan igazolható meglétét. Eredményeink tükrében sokkal inkább beszélhetünk arról, hogy a mai magyar társadalom már jobban hasonlíthat a Richard A. Peterson által felvázolt „kulturális mindenevőség” megnyilvánulásához. Peterson szerint a kulturális jólétet nem annyira a magas kultúra fogyasztása,

sokkal inkább a minél sokszínűbb, akár magas kultúra fogyasztásával is vegyülő szokások mutatják (Peterson, 1992), melynek nem mondanak ellent empirikus eredményeink.

Felhasznált irodalom:

Bourdieu, P. (1984) *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Harvard University Press.

https://monoskop.org/images/e/e0/Pierre_Bourdieu_Distinction_A_Social_Critique_of_the_Judgement_of_Taste_1984.pdf

Peterson, R. A. (1992) Understanding audience segmentation: From elite and mass to omnivore and univore. *Poetics*, 21 (4), 243–258.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0304422X9290008Q>

A mellékelt táblák:

1. mellékelt tábla. A mért és önbevallásos zenei érdeklődés korrelációja.

Korreláció értéke (szignifikancia)									
Zenei érdeklődés - Önbevallás	Zenei érdeklődés - Facebook								
		Rock	Világzene	Komolyzene	Elektornikus zene	Jazz/Blues	Hip hop	Rap	Pop
	Rock	0,120 (0,151)	-0,124 (0,136)	0,110 (0,187)	-0,150 (0,072)	-0,093 (0,264)	-0,099 (0,236)	0,061 (0,465)	-0,073 (0,382)
	Világzene	-0,054 (0,525)	0,087 (0,305)	-0,037 (0,667)	-0,002 (0,977)	0,020 (0,815)	0,055 (0,519)	0,053 (0,529)	0,077 (0,361)
	Komolyzene	0,062 (0,455)	0,060 (0,469)	0,081 (0,333)	-0,108 (0,194)	-0,060 (0,469)	-0,131 (0,115)	0,029 (0,728)	-0,027 (0,749)
	Elektronikus zene	-0,057 (0,498)	0,005 (0,951)	-0,119 (0,154)	0,050 (0,550)	0,022 (0,793)	0,065 (0,442)	0,025 (0,771)	-0,031 (0,713)
	Jazz/Blues	0,018 (0,830)	-0,084 (0,315)	-0,028 (0,740)	-0,095 (0,255)	-0,039 (0,643)	-0,152 (0,068)	0,061 (0,465)	-0,065 (0,437)
	Hip hop	-0,050 (0,548)	0,175 (0,034)	0,036 (0,668)	0,068 (0,412)	0,128 (0,123)	0,103 (0,217)	0,141 (0,089)	0,124 (0,137)
	Rap	-0,039 (0,639)	0,075 (0,369)	0,085 (0,307)	0,051 (0,546)	0,111 (0,183)	0,064 (0,444)	0,168 (0,044)	0,143 (0,085)
	Pop	-0,001 (0,986)	0,038 (0,648)	0,020 (0,809)	-0,046 (0,587)	0,029 (0,731)	-0,051 (0,540)	0,071 (0,397)	0,120 (0,150)

2. mellékelt tábla. Az apa iskolai végzettségének és gyermeke mért rock iránti érdeklődésének keresztábrájja. Tapasztalt szignifikancia: 0,040. Cramer-féle V értéke: 0,210.

music_rock_sum_2cat Érdeklődik a rock zene iránt * apa_isk_3kat Apa iskolai végzettsége 3 kat Crosstabulation						
			apa_isk_3kat Apa iskolai végzettsége 3 kat			Total
			1 nincs középfokú végzettsége	2 középfokú végzettséggel rendelkezik	3 felsőfokú végzettséggel rendelkezik	
music_rock_sum_2cat Érdeklődik a rock zene iránt	0 not mentioned	Count	5	45	19	69
		% within music_rock_sum_2cat Érdeklődik a rock zene iránt	7,2%	65,2%	27,5%	100,0%
		% within apa_isk_3kat Apa iskolai végzettsége 3 kat	33,3%	43,7%	67,9%	47,3%
		% of Total	3,4%	30,8%	13,0%	47,3%
	1 rock intrested	Count	10	58	9	77
		% within music_rock_sum_2cat Érdeklődik a rock zene iránt	13,0%	75,3%	11,7%	100,0%
		% within apa_isk_3kat Apa iskolai végzettsége 3 kat	66,7%	56,3%	32,1%	52,7%
		% of Total	6,8%	39,7%	6,2%	52,7%
	Total	Count	15	103	28	146
		% within music_rock_sum_2cat Érdeklődik a rock zene iránt	10,3%	70,5%	19,2%	100,0%
		% within apa_isk_3kat Apa iskolai végzettsége 3 kat	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	10,3%	70,5%	19,2%	100,0%

3. mellékelt tábla. Az apa iskolai végzettségének és gyermeke mért hip hop iránti érdeklődésének kereszt táblája. Tapasztalt szignifikancia: 0,023. Cramer-féle V értéke: 0,228.

music_hiphop_sum_2cat Érdeklődik a hiphop zene iránt * apa_isk_3kat Apa iskolai végzettsége 3 kat Crosstabulation						
			apa_isk_3kat 1 nincs középfokú végzettsége	Apa iskolai végzettsége 3 kat 2 középfokú végzettséggel rendelkezik	3 felsőfokú végzettséggel rendelkezik	Total
music_hiphop_sum_2cat Érdeklődik a hiphop zene iránt	0 not mentioned	Count	4	31	16	51
		% within music_hiphop_sum_2cat Érdeklődik a hiphop zene iránt	7,8%	60,8%	31,4%	100,0%
		% within apa_isk_3kat Apa iskolai végzettsége 3 kat	26,7%	30,1%	57,1%	34,9%
		% of Total	2,7%	21,2%	11,0%	34,9%
	1 hiphop intrested	Count	11	72	12	95
		% within music_hiphop_sum_2cat Érdeklődik a hiphop zene iránt	11,6%	75,8%	12,6%	100,0%
		% within apa_isk_3kat Apa iskolai végzettsége 3 kat	73,3%	69,9%	42,9%	65,1%
		% of Total	7,5%	49,3%	8,2%	65,1%
	Total	Count	15	103	28	146
		% within music_hiphop_sum_2cat Érdeklődik a hiphop zene iránt	10,3%	70,5%	19,2%	100,0%
		% within apa_isk_3kat Apa iskolai végzettsége 3 kat	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	10,3%	70,5%	19,2%	100,0%